

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA
ÓKORTÖRTÉNETI PROGRAM: A KÁRPÁT-MEDENCE ÉS AZ ANTIK VILÁG NÉPEINEK TÖRTÉNETE, KULTÚRÁJA ÉS
KAPCSOLATAIK AZ ÓKORBAN

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Agócs Nándor

'DIGNITAS, AUCTORITAS, MAIESTAS ÉS POTESTAS' PANNONIÁBAN
A politikai-, vallási- és gazdasági hatalom ismert pannoniai származású és helyi
birtokosai Pannonia térségében Augustustól Iustinianus koráig

Konzulens

Dr. habil. Grüll Tibor, Dsc.
egyetemi docens

Társkonzulens

Dr. habil. Nagyernyei Szabó Ádám
egyetemi docens

PÉCS
2017

I. A doktori értekezés témája és célja

Jelen doktori értekezés az ismert pannoniai származású császárokról, *senatorokról*, lovagokról, pannoniai tartományi főpapokról, keresztény püspökökről, s az egyes pannoniai városi rangú közösségek, illetve bennszülött *civitasok* vezetőiről fellelhető adatokat dolgozza fel. A valamivel több mint 200 személyt tartalmazó összeállítás Augustus korától, megközelítőleg Iustinianusig vette sorra azokat a személyeket, akik főként tisztségeik révén a hatalom, a tekintély, a méltóság, vagy éppen a szentség birtokosai voltak. Alapjául az egykori Pannonia területén és azon kívül előkerült, a fenti személyekre vonatkozó, feliratos és más írott források szolgáltak. Noha a fenti személyek felgyűjtése részben vagy egészben már korábban megtörtént,¹ azonban összehasonlító elemzésükre mindez idáig nem került sor, s az újabb kutatási eredmények, az újonnan előkerült feliratok vagy olvasatok ugyancsak módosították, bővítették a tárgyról származó ismereteket. Éppen ezért jelen összeállításban az egyes személyek listája hol bővült, hol rövidült a korábbi kutatáshoz mérten. A prosopográfiai művek sajátosságát követve, a dolgozat magját egy adattár képezi, ami fejezetek szerint veszi sorra az egyes személyeket (pl. *senatorokat*), s a források alapján összegzi a róluk származó ismereteket. A rájuk vonatkozó esetleges irodalmi források terjedelmi okokból csak hivatkozás formájában, legfeljebb rövidebb szövegrészletként feltüntetve szerepelnek, míg a feliratos források teljes terjedelmükben helyet foglalnak, minthogy a következtetések alapját szövegezésük, s olykor vitatott értelmezésük képezi.

¹ Šašel Kos, M.: *Senatori ed appartenenti all'ordine senatorio provenienti dalle province romane de Dacia, Tasia, Mesia, Dalmazia, e Pannonia. Epigrafia e ordine senatorio II.* Roma (1982), *Opera Selecta.* Ljubljana, 1992, 162-190; Fitz, J.: *Pannonische Ritter.* *AlbReg* 29 (2000), 115-136. Szabó, Á.: *Pannoniciani sacerdotes. A szervezett vallási élet principatuskori vezetői.* Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historiae Antiquae et Archeologiae Universitatis Quinqueecclesiensis. Supplementum VI. Pécs, 2006; Tóth E.: *A császárkultusz főoltára Pannonia Superiorban (Der Hauptaltar des Kaiserkultes in Pannonia Superior).* *ArchÉrt* 128 (2001), 5-33; Szabó E.: *A pannoniai városok igazgatása (doktori disszertáció),* Debrecen, 2003

II. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

A rövid előszót és bevezetést követő nyolc fejezet alkotja a dolgozat vázát. Minthogy jelen munka római társadalomtörténettel foglalkozik, felépítése is a római társadalom képzeletbeli piramisát követi. Ennek megfelelően az I. fejezet a tíz pannoniai származású császárt tartalmazza, név szerint Deciust és két fiát, Proburst, Maximianust, II. Constantiust, Valentinianust, Valenst, Gratianust, illetve feltételesen Romulust. Az uralkodók taglalásakor az egyes személyek esetében csupán uralkodásuk előtti *cursus honorum* szerepel, már uralkodóként véghez vitt cselekedeteik nem.

A II. fejezet első alfejezete azt a 13 személyt tartalmazza, akik nagy biztonsággal pannoniainak tarthatók, és a senatori rangot is elnyerték. Közülük mindössze hat személy tehető a *principatus* korára, sorukat M. Valerius Maximianus nyitotta. Öten a IV. század folyamán viseltek olyan tisztséget, ami által a *senatori* rend soraiba kerültek, s a pannoniai származású *senatorok* sorát a Nyugatrómai Birodalom végóráiban központi szerepet játszó Orestes és az osztrigótok itáliai királyságát megteremtő Theoderich zárja. A második alfejezetben további 5 személy található, négyen *senatori* rangú személyek voltak, azonban pannoniai származásuk bizonytalan. Egy személy esetében ellenben tartományi származása a biztos pont, s *senatori* rangja bizonytalan.

A III. fejezet hasonlóképpen épül fel, első része az ismert pannoniai származású lovagokat tartalmazza, összesen ötven személyt, míg a második rész azt a hat személyt, akik pannoniaiak ugyan, de bizonytalan, hogy lovagi rendűek voltak-e. A harmadik alfejezet pedig azt a hét személyt mutatja be, akik biztosan lovagi rangú személyek voltak, azonban az kérdéses, hogy Pannoniában születtek-e. Származásukat rendszerint csak a *provincia* területén kívül állított felirataikon tüntették fel, s a legtöbb esetben „csak” valamilyen municipális tisztség jelezte pannoniai kötődésüket. Emellett az összeállításba belekerültek azok a személyek is, akik ugyan sem származásukat nem jelölték, sem olyan municipális tisztségük nem ismert, ami a tartományhoz kapcsolná őket, azonban olyan lovagi rendűek számára fenntartott tisztséget viseltek, ami másként nem indokolná tartományi jelenlétüket. Azaz főként olyan egységek parancsnokai voltak, amelyek pannoniai jelenléte jelenleg nem adatolt, vagy bizonyos, hogy az adott időszakban azok nem állomásoztak Pannoniában.

A IV. fejezet a vallási vezetőket tartalmazza, az első alfejezet az ismert tartományi főpapokat, a második pedig a keresztény püspököket veszi sorra. Előbbiek a provinciális társadalom legfelső köreiből tartoztak, már csak annál fogva is, hogy évente csak egyetlen egy (a tartomány kettéosztása után kettő) személy tölthette be a hivatalt, s minthogy lényegében a császárkultusz legfőbb papjai voltak, alighanem Róma és az uralkodó iránt lojális réteget képviseltek, s kizárólag a municipális arisztokrácia soraiból kerültek ki. Ugyanakkor a *dignitason* és *auctoritason* túl ez a papi tisztség mégiscsak *maiestasszal* is felruházta őket. Éppen ezért foglalnak ugyancsak helyet az összeállításban az ismert pannoniai püspökök is, akik annak ellenére, hogy jelentős részük nem pannoniai születésű volt, erőteljesen kötődtek püspökségeikhez, s miként lentebb látható, nehezen váltak meg tőlük. S hogy a helyiek is saját vezetőiknek tekintették őket, jól példázza, hogy vezető szerepüket nem egyszer híveik támogatásával tudták csak megőrizni.

Az V. fejezet azokat a személyeket vizsgálja, akik valamelyik pannonai város vezetőinek tekinthetők, azaz *Ivir iure dicundo*, *Ivir iure dicundo quinquennalis*,² *IIIvir iure dicundo*, *IIIvir iure dicundo quinquennalis*, *IIIvir aedilicia potestate*, *IIIvir aedilicia potestate quinquennalis*, *praefectus pro Iiviri iure dicundo*, *praefectus pro Iiviri iure dicundo quinquennalis* tisztségek ismert viselőit, illetve ugyancsak ide sorolandók a *curator rei publicae* hivatal betöltői, akik egy-egy település közügyeinek irányítását vették át esetileg.³ Ők ugyancsak pannoniaiként szerepelnek. Meglehet, hogy közülük egyesek nem az adott településen, vagy még csak nem is a tartományban látták meg a napvilágot, mégis a helyi közösség, társadalom tagjaivá váltak, hiszen a legtöbb esetben e tisztségek elnyerését több éves, akár évtizedes helyben viselt pályafutás előzte meg. Ezekről a személyekről pedig aligha lehet elvitatni helyi kötődésüket. Minthogy ez a réteg képezi a legnagyobb számú csoportot, illetve mégiscsak az egyes városokhoz köthetőek, feldolgozásuk is településenként történt. A fejezet második alfejezete azokat a személyeket sorolja fel, akiknek besorolása bizonytalan.

² MOMMSEN 1871-1888, II.1 579, 615, 618, 667; LIEBENAM 1900, 256

³ Emona ismert vezetői (AIJ 127; AIJ 179) nem szerepelnek az összeállításban, a város vitatott hovatartozása miatt. Az ötödévi polgármesterséget gyakorta csak a *quinquennalis* szó rövidített alakjával („*qq*”) jelölték, anélkül, hogy a tisztséget teljes formájában kiírták volna. Ez jobbra akkor fordul elő, ha más municipális tisztséget is szerepelnek a felsorolásban. Így főként a töredékek esetében merülhet fel némi bizonytalanság, minthogy a *quinquennalis* tisztség *collegiumok* esetében is használatos volt (pl.: CIL III, 11096). Egy nemrégiben közölt *Aquae Iasae*-ből (Varaždinske Toplice) elkerült mészköztábla (*Aquae Iasae* 76) közlői szerint Andautonia *flamenét* és *VIIvirét* (!) említette, a tisztség értelmezése azonban meglehetősen bizonytalan: *Fortunae | Iasonianae | Nymphis Salu(taribus) | ceterisq(ue) dis dea|busq(ue) quor[um] | tutel[is]a est | C(aius) Iul(ius) Victorinus | dec(urio) m(unicipii) VIIvir fl(amen) vot(o) | susc(e)pt(o) pro civ(itatibus) Va(rcianorum) et N|ES(?) pecu(nia) p(rivata?) p(ro) s(alute) fratr(i) | suo [suo]rumque | [- -] dedidit*. Ugyanakkor a *dec(urio) mu(nicipii)* olvasat elejét veszi a Pannoniában példa nélküli *VIIviratus* szülte problémáknak.

A VI. fejezet kitér az egyes ismert törzsi vezetőkre is, hiszen saját közösségeiken belül lényegében ugyanazon rétegnek feleltethetők meg, mint a városok vezetői. A korábbiakhoz hasonlóan a második alfejezetben sorolva a bizonytalan személyeket.

A VII. fejezet azokat a feliratokat, illetve személyeket tartalmazza, melyeket a korábbi kutatás a fentebbi kategóriák valamelyikébe helyezte, azonban az újabb kutatási eredmények alapján már másként értelmezhetjük őket.

A VIII. fejezet a dolgozat eredményeinek összefoglalását tartalmazza.

III. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI

1. A dolgozat elsőként tesz kísérletet egy olyan prosopográfiai jellegű összeállítás megteremtésére, ami a pannoniai származású illetve Pannoniában vezető szerepet betöltő feltehetőleg helyi származású személyeket tartalmazza. Ezzel eltér a Fitz J., *Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit I-IV.*, Budapest 1992-1995 köteteinek alapvetően a császári közigazgatás és tartományi hadsereg vezetőire fókuszáló tartalmától. Jelen új szemléletű doktori értekezés mintegy kiegészíti azt, ugyanazt az időszakot is felölelve. Eltér a Szabó Edit PhD disszertációjának célkitűzéseitől is, mind a szempontrendszerrel, mind a tartalommal, mind a módszertant tekintve. Új szempontú és hiánypótló munkaként a források összegyűjtése, értékelése, s maga az adattár összeállítása jelenti a dolgozat egyik eredményét. Ezen kívül, az összeállítás a pannoniai római uralom egész időszakát felöleli, nem korlátozódik a *principatus* korára, miként a pannoniai prosopográfiai összeállítások többsége. Viszonyítási alapot képez a pannoniai társadalom más rétegével történő összehasonlításhoz.
2. A tartomány militáns jellege a társadalom legfelsőbb rétegei esetében is kiütözik, a *principatus* korának pannoniai származású *senatorai* jelentős részben a háborús helyzetnek, illetve katonai rátermettségüknek köszönhetően felemelkedésüket. Alighanem ezért sem ismerünk a III. század második feléből pannoniai származású lovagokat, hiszen Gallienus császár uralkodásától kezdődően a magasabb katonai parancsnoki tiszteket a lovagi rend tagjai töltötték be, így a felemelkedés ezen útja a pannoniaiak számára lezárult. Többek közt ennek köszönhető, hogy Probus is lovagi rendüként nyerte el a császári bíbort. Újabb *senatorok* csak a IV. századtól ismertek, többségükben ugyancsak egyszerű származású katonáemberek, akik II-III. századi társaikhoz hasonlóan emelkedtek egyre feljebb a társadalmi ranglétrán. Mindemellett a Duna-vidék más tartományaihoz hasonlóan alacsony az ismert *senatori* rendű személyek száma.

3. Ugyanez a tendencia élesebben rajzolódik ki a lovagi rendű személyek esetében, még militánsabb jelleget mutatnak a pannoniai lovagok. Elenyésző az ismert pannoniai származású *procuratorok* száma, más tartományokkal összevetve aránytalanul kevés. Azok a pannoniai lovagok, akik felirataikon lovagok számára fenntartott tisztségeket tüntettek fel, két személy kivételével, mind katonai posztjaikról emlékeztek meg. Ráadásul többük a *tres/quattuor militiae equestres* csúcsát is elérte, ami *tertia/quarta militia* posztok számából kifolyólag kevesek kiváltsága volt. A pannoniai lovagok többsége esetében azonban nem tüntetett fel lovagok számára fenntartott tisztségeket feliratán, csak kizárólag municipális tisztségeket, tartományi főpapi tisztséget vagy esetleg a *V decuriae* tagságát. A vizsgált anyagból húszan sorolhatók ebbe a csoportba. Mindössze hat személy viselt lovagok és lovagi rend alattiak számára elérhető tisztségeket is, ők a municipális tisztségeiket vélhetően katonai szolgálatukat követően töltötték be. Annak ellenére, hogy nyilvánvalóan vagyoni szempontból is a pannoniai társadalom élén álltak, a források között mindössze hét építési felirat akad. Azonban egyikről sem lehet minden kétséget kizáróan kijelenteni, hogy lovagok által tett *muneráról* tanúskodna, ezek a juttatások sokkal inkább a városi közszerepéhez kapcsolódtak, mint lovagi státuszukhoz.
4. A főpapokat illetően feltételezhető, hogy mind vagyoni, mind vérségi szempontból nagyon is szűk volt az a kör, amelyből kikerültek. A főpapok mindegyike pannoniai születésűnek tekinthető, egyedül C. Titius Antonius Peculiaris esetében vetődik fel a moesia superioris származás lehetősége. Felirataik is arra utalnak, hogy tehetősek és a lakosság megbecsülését kereső személyek voltak, legalábbis arányaiban nagyobb számban ismertek közcélú építkezést megőrkítő, vagy más *munerára* utaló felirataik.
5. Meglehetősen kevés városi vezető ismert az egykori Pannoniából, mindössze 99 biztos, illetve további 7 bizonytalanabb megítélésű személyt tartalmaz az összeállítás. A városok többségéből ötnél kevesebb vezető ismert, sok településről csak egy-egy, de több olyan is akad, ahonnan egyáltalán nem ismert egy személy sem. Aquincum és Poetovio esetében áll rendelkezésre annyi adat, hogy tágabb összefüggések is megfigyelhetők, s úgy tűnik, hogy e városok irányítása egy igen szűk elit kezében volt, talán néhány, vélhetően egymással is rokonságban álló család osztozott a helyi

hatalmon. Bizonyára ennek tudható be, hogy a jelentősebb építkezések nem e réteghez köthetők, minthogy számukra családjuk ismertsége és befolyása már elég megbecsülést és tekintélyt kölcsönzött, így kevésbé kellett a lakosság támogatását és elismerését keresniük. Nem így a betelepülőknek, akik társadalmi jogállásukat és vagyoni lehetőségeiket tekintve nem maradtak el ugyan a helyi elit mögött, ám jövevény voltukból fakadóan többet kellett tenniük az érvényesülésért és elismertségért. A dolgozat elsőként tesz kísérletet egyfajta *fasti duumvirales* összeállítására Aquincum vonatkozásában. S noha a település több mint félszáz *Iivire* ismert, ez még mindig töredékét képezi az egykori adatoknak.

6. Jelen dolgozat néhány új olvasati javaslattal is él, illetve a korábbi közlések átvétele nyomán tévesen elterjedt olvasatokat is javítani kívánt. Egy töredékes aquincumi feliratot (TitAq 2, 515), közlője az alábbi formában oldott fel: [- - -] *Ael(io) Valenti*[- - -] | [- - - *de*] *c(urioni) col(oniae) Aqq(uincensium), Iiv[iro - - -] | [- - -] vica Su*[- - -] | [- - -] *P si*[- - -]. Azonban más példákkal (pl.: CIL III, 10535) is alátámasztható, hogy a szöveg az alábbi módon értendő: *col(oniae) A(quincensium), q(uin)q(uennalis), Iiv[iro - - -]*. Egy andautoniai feliraton (CIL III, 4008) szereplő V és E betűket többféleképp oldotta fel az eddigi kutatás, korábban jobbra *ve(teranus)*ként, vagy újabban *ve(nator)*ként⁴ értelmezve, ezekkel szemben jelen dolgozat a *v(ir) e(gregius)* értelmezést javasolja. A poetoviói származású lovag és tartományi főpap Marcus Ulpius Ceionus esetében (CIL III, 4033) pedig teljességgel bizonyos, hogy az Ulpius, s nem a Valerius *gentiliciumot* viselte. Ennek megfelelően a poetoviói Valeriusokkal való rokonsága sem mutatható ki jelenleg.

⁴ Pastor, S.: The Divinities of the World of Amphitheater in the Balkan-Danubian Provinces. Epigraphic and Iconographic Evidences of the Cult of Nemesis. *AArchHung* 62 (2011), 86, Nr. 24

IV. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJÁBAN TARTOTT FONTOSABB ELŐADÁSOK ÉS ÍRÁSOK

1. "*Primum oportet cognosci equites*" Fialtal Római Koros Kutatók X. Konferenciája. Paks, 2017. május 14.
2. Agócs Nándor - Neményi Réka: *Flavia Vientia sírfelírata. Megjegyzések a pannoniaiak Róma városi közös sírhelyéről és a deponere ígéről.* Fialtal Római Koros Kutatók X. Konferenciája. Pápa, 2016. május 13.
3. Agócs Nándor – Neményi Réka: *Pannoniis genitus transcendens aequora vasta.* Fialtal Római Koros Kutatók VIII. Konferenciája. Budapest, 2014. április 24-26.
4. *Adatok a pannon és az afrikai provinciák közötti kapcsolatokhoz.* VI. Nemzetközi XII. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia. Pécs, 2014. március 19 -21.
5. *A pannoniai bennszülött népesség önreprezentációja az I-II. századi kőemlékek tükrében.* XI. Pósta Béla, Erdélyi Magyar Régészeti Konferencia. Csíkszereda, 2013. november 9.
6. *A principatus kori pannoniai társadalom legfelsőbb rétegei.* Interdiszciplináris Doktori Konferencia. Pécs, 2013. május 16.
7. *People in Intercisa from the Eastern Part of the Roman Empire.* *SpecNova XXI-XXII (2013), 9-27.*

V. VÁLOGATOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

- Alföldy, G.: Die Valerii in Poetovio. Valerii v Poetovioni. *AArchSlov 15-16 (1964-1965)*, 137-144.
- Alföldy, G.: P. Helvius Pertinax und Valerius Maximianus. In: Alföldy, G.: *Römische Heeresgeschichte. Beiträge 1962-1985. Mavors, Roman Army Researches II (Amsterdam 1987)*, 326-348.
- Alföldy G.: *Római társadalomtörténet*, Budapest, 2002
- Barkóczi, L.: The Population of Pannonia from Marcus Aurelius to Diocletian. *AArchHung. XVI (1964)*, 257-356.
- Bratož, R.: Die kirchliche Organisation in Westillyricum (vom späten 4. Jh. bis um 600. In: Heinrich-Tamáška, O. (hrsg.): *Keszthely-Fenekpusza im Kontext spätantiker Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia. Castellum Pannonicum Pelsonense 2.* Budapest-Leipzig-Keszthely-Rahden/Westfalien, 2011, 211-248.
- Christol, M. – Demougin, S.: Notes de prosopographie équestre IV – Un chevalier romain juge des cinq décuries originaire de Siscia. *ZPE 64 (1986)*, 185-194.
- Davenport, C.: Soldiers and the Equestrian Rank in the Third Century AD. *Papers of the British School at Rome 80 (2012)*, 89-123
- Devijver, H.: *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum I-III.* Leuven, 1976-1980
- Devijver, H.: Eques Romanus, a militis (AE 1982, 132). In Devijver, Hubert: *The Equestrian Officers of the Roman Imperial Army (Mavors IX)*, Stuttgart 1992, 148-153
- Fitz, J.: Pannonische Ritter. *AlbReg 29 (2000)*, 115-136.
- Grbić, D.: *Tribal communities in Illyricum. Pre-urban administrative structures in the Roman provinces between the Adriatic and the Danube (first - third centuries).* Belgrade 2014
- Kovács P.: A sopianaei születésű Maximinus, a „rettenetes pannoniai”. In Bíró Sz. (szerk.): *Ex officina... Studia in honorem Dénes Gabler.* Győr, 2009, 255-270. Kovács, P.: *Natione Boius, or what happened to the Boii?* In: Borhy, L. – Tankó, K. – Dévai, K. (ed.): *Studia archaeologica Nicolae Szabó LXXV annos nato dedicata.* Budapest, 2015; 173-182.
- Mócsy, A.: Zur Geschichte der peregrinen Gemeinden in Pannonien. *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte Bd. 6, H. 4 (1957)*, 488-498.
- Mócsy, A.: *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen.* Budapest, 1959
- Mrozewicz, L.: *Arystokracja municypalna w rzymskich prowincjach nad Renem i Dunajem w okresie wczesnego cesarstwa.* Poznań, 1989

- Nagy L.: *Pannóniai városok, mártírok, ereklyék. Négy szenvedéstörténet helyszínei nyomában. Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi I.* Pécs, 2012
- Nagy M.: A bennszülött népcsoportok településterületén létrehozott civitasok és municipiumok kapcsolata. In: Gaál Attila (szerk.): *A bölcskei kikötőerőd. Római kori feliratok és leletek a Dunából.* Szekszárd, 2009, 469-492.
- Nagy T.: *A pannoniai kereszténység története a római védőrendszer összeomlásáig. Die Geschichte des Christentums in Pannonien bis zu dem Zusammenbruch des römischen Grenzschatzes.* Diss. Pann. Ser. ser. II. No. 12. Budapest, 1939
- Nagy, T.: Pannonier in der Richterdekurien. In: Weber, E. – Dobesch, G. (hrsg.): *Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift für Artur Betz zur Vollendung seines 80. Lebensjahres.* Wien, 1985, 417-444.
- Jones, A. H. M. – Martindale, J. R. – Morris, J.: *The Prosopography of the Late Roman Empire I. AD 260 – 395* Cambridge, 1971; Martindale, John Robert: *The Prosopography of the Late Roman Empire II. AD 395 – 527* Cambridge, 1980
- Ricci, C.: Balcanici e danubiani a Roma. Attestazioni epigraphiche di abitanti delle province Rezia, Norico, Pannonia, Dacia, Dalmazia, Mesia, Macedonia, Tracia (I-III sec.). In *Prosopographica.* Poznań 1993, 141-208.
- Šašel Kos, M.: Senatori ed appartenenti all'ordine senatorio provenienti dalle province romane de Dacia, Tasia, Mesia, Dalmazia, e Pannonia. Epigrafia e ordine senatorio II. Roma (1982), *Opera Selecta.* Ljubljana, 1992, 162-190.
- Šašel Kos, M.: M. Aurelius Bassus, eques Romanus, from Mursa. *ZPE* 91 (1992), 176-182.
- Šašel Kos, M.: A New Equestrian Family from Poetovio. *ZPE* 95 (1993), 236-240.
- Šašel Kos, M.: Petovionska vladajoča aristokracija (The Ruling Aristocracy in Poetovio). *Ptujski arheološki zbornik* 1993, 219–232.
- Szabó, Á.: *Pannoniciani sacerdotes. A szervezett vallási élet principatuskori vezetői.* Specimina Nova Dissertationum ex Institutio Historiae Antiquae et Archeologiae Universitatis Quinqueecclesiensis Supplementum VI. Pécs, 2006
- Tóth E.: A császárkultusz főoltára Pannonia Superiorban (Der Hauptaltar des Kaiserkultes in Pannonia Superior). *ArchÉrt* 128 (2001), 5-33.